

## บทที่ 7

### บทสรุป

เมื่อเข้าสู่ศวรรษ 1990 สถานการณ์การปฏิรูปในเวียดนามจะคลี่คลายในแนวทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือเวียดนามได้พยายามปฏิรูปเศรษฐกิจตามแนวทางกลไกตลาดอย่างจริงจัง พร้อมทั้งปรับนโยบายต่างประเทศให้เปิดกว้างเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่ขณะเดียวกันในทางการเมืองยังคงยึดมั่นระบบการผูกขาดอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์ และมุ่งมั่นสู่เป้าหมาย "สังคมนิยม" เช่นเดิม พัฒนาการของเวียดนามดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่าผู้นำเวียดนามต้องการ "ปรับใหม่" เฉพาะทางเศรษฐกิจและการต่างประเทศ ขณะที่ยังคงรักษา "เสถียรภาพ" ทางการเมืองไว้

จากแนวทางการวิเคราะห์โดยทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพัน (Linkage Politics) ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยภายนอกอันได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงของกระแสการเมืองโลก และปัจจัยภายในคือปัญหาความตึงเครียดทางเศรษฐกิจภายในเวียดนามเป็นตัวแปรสำคัญที่ผลักดันให้เวียดนามต้องเริ่มดำเนินการปฏิรูปภายหลังการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 6 เมื่อ ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา โดยเวียดนามเริ่มยอมรับความจริงว่าตนเองอาจทวนกระแสของโลกที่กำลังผ่อนคลายความขัดแย้งทางอุดมการณ์ลงและหันมาร่วมมือระหว่างกันทางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น และในขณะเดียวกันปัญหาเศรษฐกิจที่รุนแรงเข้ามาทำให้เวียดนามไม่มีทางเลือกมากนัก นอกจากการนำประเทศเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิรูป

อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์โดยอาศัยกรอบทฤษฎีการเมืองเกี่ยวพันก็ยังมีข้อจำกัดต่อการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงในเวียดนาม ทั้งนี้โดยหลักการแล้วการเปลี่ยนแปลงของกระแสการเมืองโลกและปัญหาทางเศรษฐกิจภายในน่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้เวียดนามเร่งการปฏิรูปในลักษณะเดียวกับยุโรปตะวันออก ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยภายในและภายนอกที่คล้ายคลึงกัน แต่การปฏิรูปในเวียดนามกลับเน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจเป็นหลักและยังรักษาระบบทางการเมืองแบบผูกขาดอำนาจไว้เช่นเดิม ซึ่งโดยพื้นฐานของสองสิ่งนี้มีความขัดแย้งกันอยู่

ในการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงในเวียดนาม จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัย  
 แทรกอื่น ๆ โดยเฉพาะลักษณะพื้นฐานทางสังคมเวียดนามเอง ในชั้นนี้อาจกล่าวได้ว่า ระบบผู้นำ  
 ร่วม (collective leadership) ในกระบวนการตัดสินใจของเวียดนามคงจะเป็นเหตุผล  
 สำคัญที่จุดครั้งมิให้การปฏิรูปเปลี่ยนแปลงโดยรวดเร็ว ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในระยะกว่าครึ่งทศวรรษที่  
 ผ่านมา มีการต่อสู้ระหว่างผู้นำกลุ่มเครื่องอุดมการณ์และกลุ่มปฏิรูปอยู่เสมอ โดยอาศัยที่ประชุมคณะ  
 กรรมการกลางพรรคเป็นเวทีถกเถียงทางความคิดที่สำคัญ หลังผลึกและพลังจุดภายในพรรคดัง  
 กล่าวส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงใด ๆ จะต้องเป็นที่ยอมรับได้ของทั้งสองฝ่าย หรือไม่ก็จะยังไม่มี  
 เปลี่ยนแปลง

นอกจากนี้พื้นฐานทางความคิดเรื่องความมั่นคงที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่ช่วงสงคราม ตลอด  
 จนอิทธิพลความเชื่อเชิงจิตในวัฒนธรรมเวียดนาม ยังมีส่วนกำหนดทัศนคติของผู้นำเวียดนามที่จะไม่  
 ยอม 'เสี่ยง' กับเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอน ดังนั้นในบางครั้งผู้นำกลุ่มปฏิรูปบางคนก็จะเห็นพ้องกับผู้นำ  
 กลุ่มเครื่องอุดมการณ์ในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องรักษาเสถียรภาพของระบอบไว้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง  
 ก็คือเมื่อจะต้องเสี่ยง ก็จะต้องพร้อมใจเป็นกลุ่มเครื่องอุดมการณ์ทั้งหมด

ตัวอย่างของความวุ่นวายทางการเมืองในยุโรปตะวันออก ซึ่งเริ่มจากรบแลนด์เมื่อ  
 ค.ศ. 1988 ไปจนถึงการนองเลือดและสังหารผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ในโรมาเนียเมื่อปลาย ค.ศ.  
 1989 คงจะเป็นตัวอย่างของความไร้เสถียรภาพที่ผู้นำเวียดนามไม่พร้อมที่จะเสี่ยง ยิ่งไปกว่านั้น  
 การปราบปรามกระแสประชาธิปไตยในเหตุการณ์เทียนอันเหมินและการรักษาอำนาจผูกขาดของ  
 พรรคคอมมิวนิสต์ควบคู่กับการเติบโตทางเศรษฐกิจของจีนดูจะ เสนอรูปแบบของแนวทางการ  
 เปลี่ยนแปลงที่น่าจะเหมาะสมกับเวียดนามมากกว่าหรืออย่างน้อยก็ยังรักษาอำนาจของผู้นำพรรค  
 ในปัจจุบันไว้

การที่เวียดนามปฏิรูปเศรษฐกิจแบบการตลาดและเปิดกว้างทางนโยบายต่างประเทศ  
 แต่ปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นนี้ ก่อให้เกิดความสงสัยว่า เวียดนามได้ "ปรับใหม่"  
 จริงหรือ หรือเป็นเพียงการปรับตัวให้สอดคล้องกับ "สถานการณ์ใหม่" เท่านั้น ในด้านหนึ่งหาก  
 มองจากประสบการณ์การต่อสู้ในสนามรบของเวียดนามจะเห็นได้ว่า เวียดนามมีเป้าหมายทาง  
 ยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน และมีการปรับยุทธวิธีอยู่เสมอให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ดังนั้นการปฏิรูป  
 เศรษฐกิจแบบการตลาดในปัจจุบันจึงเป็นเพียงการปรับยุทธวิธีหนึ่งของเวียดนาม เพื่อก้าวสู่

"สังคมนิยม" ตามที่ผู้นำเวียดนามมักกล่าวว่าย่อยู่อะไรหรือไม่

แต่ในอีกด้านหนึ่งหากพิจารณาประวัติศาสตร์อันยาวนานของเวียดนามจะเห็นได้ว่า เวียดนามเพิ่งรับอุดมการณ์สังคมนิยมมาเมื่อทศวรรษ 1920 ในฐานะ "เครื่องมือ" หนึ่งของ ขบวนการชาตินิยม เพื่อขับไล่เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส และดังที่กล่าวในบทที่ 2 แล้วว่าเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนอุดมการณ์ใหม่ลักษณะ "ท้องถิ่น" เพื่อให้เหมาะสมกับเงื่อนไขการต่อสู้ภายในเวียดนาม ดังนั้น สังคมนิยมอาจมีใช่เป้าหมาย (end) สูงสุดของชาติ รวมทั้งอาจถูกตีความแปรเปลี่ยนไปตาม เงื่อนไขของวิธีการ (means)<sup>1</sup> ท้ายที่สุดการตั้งเป้าหมายไปสู่สังคมนิยมจะมีความหมายเพียง ในเชิงสัญลักษณ์มากกว่าสารัตถะที่แท้จริง ซึ่งหากพิจารณาในประเด็นนี้จะตั้งข้อสังเกตได้หรือไม่ ว่าเวียดนามกำลังปฏิรูปอย่างจริงจังและสามารถปรับเปลี่ยนเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ที่สุด

อนาคตของเวียดนามยังเป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของพรรคคอมมิวนิสต์ว่าจะ สามารถคุมบังเหียนของประเทศบนเส้นทาง "การพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบการตลาดตามเส้นทาง สังคมนิยมที่อยู่ภายใต้การจัดการของรัฐ"<sup>2</sup> ได้หรือไม่ ทั้งนี้่าสังเกตว่าในทางการเมือง พรรค จะต้องเผชิญกับการท้าทายจากสมาชิกแห่งชาติซึ่งทำหน้าที่นับัญัติมากขึ้น เนื่องจากแต่เดิม พรรคทำหน้าที่ทั้งผู้กำหนดนโยบายและดำเนินนโยบาย (โดยสังคนของพรรคเข้าร่วมในคณะรัฐบาล) สมาชิกแห่งชาติจึงเป็นเพียง "ตรายาง" ที่ไม่มีอำนาจออกกฎหมายและควบคุมรัฐบาลอย่างแท้จริง

---

มีข้อสังเกตว่าแนวความคิดเรื่องสังคมนิยมมาปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป ในอดีตสังคมนิยมหมายถึงความเท่าเทียมกัน แต่ปัจจุบันนักวิชาการเวียดนามมองว่าสังคมนิยมคือการกระจายความเท่าเทียมกันของแรงงาน โดยลดช่องว่างระหว่างผู้มีรายได้สูงกับผู้มีรายได้ต่ำ ในการนี้รัฐสามารถกระตุ้นการผลิตในลักษณะเสรีขึ้นได้ (ซึ่งย่อมทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจในสังคม) แต่ขณะเดียวกันรัฐก็ดำเนินการให้ความเท่าเทียมกันทางสังคม การตีความสังคมนิยมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของการปฏิรูปเศรษฐกิจ (means) ที่มีต่อการปรับเปลี่ยนเป้าหมายสังคมนิยม (end)

<sup>2</sup>Communist Party of Vietnam 7th National Congress (Hanoi: Vietnam Foreign Languages Publishing House, 1991) p. 52.

เช่นอารยประเทศ ดังนั้นพร้อม ๆ กับการปรับเปลี่ยนนโยบายภายหลัง ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา  
 • สมาชิกแห่งชาติเริ่มมีอำนาจอิสระมากกว่าเดิม และพยายามปรับตัวเองจากรายางมาเป็นผู้  
 กำหนดทิศทางของประเทศมากขึ้น (โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลจากการประชุมสมาชิกแห่งชาติเมื่อ  
 ค.ศ. 1991 ได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพิ่มอำนาจแก่สมาชิกแห่งชาติ) นอกจากนี้ในขณะที่พรรค  
 กำลังมีสถานะตกต่ำลงวันสายตาของประชาชน สมาชิกแห่งชาติคงจะพยายามจำกัดบทบาทของพรรค  
 ให้เป็นเพียงผู้กำหนดนโยบายกว้าง ๆ ส่วนสมาชิกแห่งชาติเป็นผู้ออกกฎหมายและควบคุมรัฐบาล  
 ในการนำนโยบายหรือกฎหมายไปบริหารประเทศ

สำหรับแนวโน้มของการปฏิรูปเศรษฐกิจนั้น แม้ว่าจะไม่มีผู้นำคนใดปฏิเสธความจำเป็น  
 ของการปฏิรูป แต่ก็มีความแตกต่างกันในแง่ของน้ำหนักหรือจุดเน้น หรือการนำมาตรการต่าง ๆ  
 มาใช้ กล่าวอีกนัยหนึ่งการปฏิรูปเศรษฐกิจภายในเวียดนามมีความลงตัวในด้านหลักการแล้ว แต่  
 ยังมีการถกเถียงเกี่ยวกับเทคนิคทางปฏิบัติ ซึ่งการที่ยังมีผู้นำกลุ่มเศรษฐกิจพรรคก็คงจะ  
 มีความเป็นไปได้ที่จะมีการขัดขวางการปรับเปลี่ยนทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้

ในด้านการต่างประเทศของเวียดนามนั้น กล่าวได้ว่าทิศทางในปัจจุบันจะสอดคล้องกับ  
 กระแสการเมืองโลกและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจภายในประเทศมากกว่าการ  
 ดำเนินนโยบายแบบโลกสังคมนิยมที่ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับความเป็น "ค่าย" เช่นเดิม ยิ่งไปกว่า  
 นั้นการล่มสลายของค่ายยุโรปตะวันออกและโซเวียตช่วง ค.ศ. 1989-1991 ยังจำกัดทางเลือก  
 ของเวียดนามที่จะหวนกลับสู่ระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบเดิม แนวทางข้างหน้าของ  
 นโยบายต่างประเทศจึงต้องมุ่งเปิดตัวเองสู่ประชาคมโลกในกรอบที่กว้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง  
 การเข้าร่วมกลุ่มกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีวิหัชคอมมิวนิสต์ การร่วมมือกับมหาอำนาจและชาติที่มี  
 ศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง รวมทั้งการยุติสภาพถูกโดดเดี่ยวจากนานาชาติ คงจะเป็นเป้าหมาย  
 สำคัญของ "การรุก" ทางการทูตของเวียดนาม

ปัญหาสำคัญที่เวียดนามจะต้องเผชิญในอนาคตอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็คือ เมื่อ  
 เศรษฐกิจเติบโตขึ้นระดับหนึ่ง จะส่งผลให้เกิดความหลากหลายทางการผลิต ความหลากหลายของ  
 รายได้ ความหลากหลายทางฐานะในสังคม (รวมทั้งชนชั้นกลางจะขยายตัวขึ้น) ความหลากหลาย  
 ทางความคิด และท้ายที่สุดจะเกิดกระแสเรียกร้องความหลากหลายทางการเมือง ซึ่งอาจ  
 หมายถึงการยกเลิกระบบผูกขาดอำนาจของพรรคคอมมิวนิสต์และปรับเปลี่ยนระบบการปกครองสู่

ระบอบหลายพรรคในลักษณะสังคมประชาธิปไตย

ในปัจจุบันดูเหมือนว่าพรรคจะพยายามปิดกั้นกระแสเรียกร้องการเปิดกว้างทางการเมือง ขณะที่กระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป แต่พรรคจะต้องพยายามหาคำตอบแก่ปัญหาที่ท้าทายอย่างยิ่ง ทั้งในทางความคิดและในเชิงปฏิบัติ คือ จะประสานการปฏิรูปเศรษฐกิจกับการยึดมั่นอุดมการณ์ สังคมนิยมอย่างไร จะจัดการกับพลังขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้นใหม่จากการาชั้นนโยบายปฏิรูป เช่น ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจรูปแบบใหม่อย่างไร และจะตอบสนองต่อกระแสเรียกร้องทางการเมืองที่สูงขึ้นอย่างไร ผู้นำเวียดนามทั้งกลุ่มเครื่องอุดมการณ์และกลุ่มปฏิรูปจะต้องตระหนักว่า ตนกำลังพยายามสร้างสังคมนิยมภายใต้สถานการณ์ที่ "สมาชิกพรรคส่วนใหญ่ได้เชื่อในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์อีกต่อไป"<sup>3</sup> และสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนไปในลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและลดความยึดมั่นอุดมการณ์อุดมการณ์หนึ่งเป็นสรณะแต่เพียงอุดมการณ์เดียว ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ระบอบคอมมิวนิสต์ตามความคิดของมาร์กซ์-เลนินอาจจะกลายเป็นสิ่งล้าสมัยเหมือนเช่นที่ระบบจักรพรรดิเป็นสิ่งล้าสมัยในศตวรรษที่ 20 การที่เวียดนามเคยสลัดตัวเองจากระบอบจักรพรรดิเข้าสู่การยอมรับอุดมการณ์สังคมนิยมหลังจากที่ถูกปกครองโดยจักรพรรดิมาร่วมพันปีในศตวรรษที่ 21 เวียดนามจะสามารถสลัดตัวเองจากระบอบคอมมิวนิสต์ภายหลังจากที่ยอมรับมาไม่ถึงร้อยปีได้หรือไม่

ทั้งนี้หากพิจารณากระแสความเปลี่ยนแปลงของประเทศโลกที่สามในปัจจุบัน นับแต่ลาตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชีย จะเห็นได้ชัดเจนว่าประเทศต่าง ๆ พยายามปรับตัวสู่กระบวนการประชาธิปไตย (democratization) มากขึ้น การล่มสลายของค่ายสังคมนิยมในโซเวียตและยุโรปตะวันออกสะท้อนให้เห็นถึงชัยชนะของค่ายเสรีนิยม ทั้งงานเชิงการเมืองระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ และอุดมการณ์ ระเบียบโลกใหม่ในศตวรรษที่ 21 กำลังจะเป็นยุคของการแข่งขันทางอำนาจกันเองระหว่างประเทศเสรีนิยม (มีขั้วการแข่งขันระหว่างประเทศสังคมนิยมกับเสรีนิยมเช่นในศตวรรษที่ 20) นอกจากนี้จะมีการต่อสู้อย่างรุนแรงทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยม ตลอดจนถึงเป็นจุดจบของการแข่งขันทางอุดมการณ์ด้วยชัยชนะของแนวความคิด

<sup>3</sup>Bangkok Post (13 August 1992): 1.

ประชาธิปไตย<sup>4</sup> ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ เวียดนามจะปรับตัวอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะสามารถฟื้นกระแสนของการเปลี่ยนแปลง โดยยึดมั่นแนวทางการพัฒนาด้วยการปฏิรูปเฉพาะด้าน เศรษฐกิจ และรักษาอำนาจผูกขาดทางการเมืองไว้ ในลักษณะเดียวกับจีนไต้หวันสักเพียงไร

สิ่งหนึ่งที่ผู้นำเวียดนามไม่อาจมองข้ามคือ ในปัจจุบันการปฏิรูปภายในเวียดนามเป็นการ "สั่ง" มาจากระดับบน ดังนั้นระดับบนจึงยังสามารถควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ที่ยังอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระดับบนได้ แต่ผลของการปฏิรูปนี้จะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางสังคม อาทิ ชนชั้นกลางมีความเข้มแข็งขึ้น มีการรวมกลุ่มของขบวนการทางสังคม (social movements) ซึ่งจะมีแนวโน้มต้องการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มเองมากกว่าการรับนโยบายของระดับบน เช่นในอดีต การเปลี่ยนแปลงนี้อาจนำไปสู่การปฏิรูปจาก "ระดับล่าง" ซึ่งจะมีพลังและขยายตัวจนระดับบนไม่อาจควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ได้ ในที่สุดก็จะทำลายความชอบธรรมของการผูกขาดอำนาจของระดับบน โดยเฉพาะพรรคคอมมิวนิสต์

การปฏิรูปประเทศภายหลังการประชุมสมัชชาพรรคครั้งที่ 6 (1986) เป็นเพียงการเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ โดยลักษณะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปสู่จุดหนึ่งของเวียดนามมักจะใช้เวลาอันอย่างค่อยเป็นค่อยไป ดังนั้นการปฏิรูปของเวียดนามจากระดับบนจนถึงระดับล่างก็คงจะใช้ระยะเวลาพอสมควร แต่เมื่อใดที่การปฏิรูปสามารถสร้างรากฐานในระดับล่างได้อย่างมั่นคงแล้ว ก็เชื่อว่ากระบวนการปฏิรูปที่มีพื้นฐานจากระดับล่างคงจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ มากกว่านี้ ซึ่งอาจรวมถึงการสิ้นสุดของระบบการเมืองใด ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวเวียดนามในอนาคต

<sup>4</sup>ดูรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็นนี้ใน Francis Fukuyama, "The End of History," The National Interest (Summer 1989): 3-18.